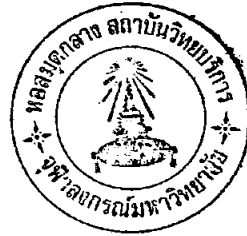

บทที่ ๓
ลัทธิโยคจารย์

ปรัชญาโยคจารย์ เป็นสาขาหนึ่งของสายอัสติวาทิน หรือในภาษาจีนเรียกว่า อัจฉ ซึ่ง เป็นปรัชญามหายานสายหนึ่ง ปรัชญามหายานนั้นแบ่งได้เป็น ๒ สาย คือ

๑. สายศุนยวาทิน
๒. สายอัสติวาทิน

ศุนยวาทินได้แก่ปรัชญาซึ่งอาจารย์นาการชุนเป็นผู้เผยแพร่ แนวความคิดของท่าน นี้ว่าพิศการณไม่น้อย เพราะศุนยวาทินถือว่า สังขตธรรม และอสังขตธรรม นั้น โดยสภาพปรมาัตถ์แล้วอมมีภาวะเป็นอันเดียวกันคือ "ศุนยตะ" แต่โดยส่วนโลกียสมมติแล้ว ก็ยอมรับรองตามบัญญัติว่ามีนี่ คือมีมาป บัญ คุณ โทษ สัตว์ บุคคล แม้กระทั่ง พระนิรวาน(นิพพาน) ว่าโดยโลกียะ มีความแตกต่างกันจริง แต่โดยปรมาัตถ์แล้วมี สภาพเท่ากันหมด คือ สญ (สรวม ศุนยม) ๒.

ศุนยวาทินไม่กล่าวถึงมูลภาวะของโลก ในฐานะที่เป็นภาวะอันมีอยู่โดยตัวมัน เอง ซึ่งเป็นพระพุทธรคติตั้ง เติมว่า สัพเพ ธมมา อนคคา นั้นเอง ส่วนอัสติวาทินนั้นแบ่งออกได้เป็น ๒ สาขา คือ

๑. จิตกตัตถตถาวาทิน
๒. จิตตอนิจจตถาวาทิน

๑. สังขตธรรม หมายถึงธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่ง หรือสังขารนั้นเอง ส่วน อสังขตธรรมนั้น หมายถึงสิ่งหรือสภาพที่ปราศจากเหตุปัจจัยปรุงแต่ง หมายถึงนิพพาน

๒. เสถียร โพธิ์นันทะ, ปรัชญามหายาน (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร ๒๕๑๒), หน้า ๒๑.

จิตกตตถาวาทิน กล่าวถึงมลภาวะของโลกว่าเป็นภาวะที่มีอยู่โดยตัวมันเอง เรียกว่าเป็นจิตสากล อันเป็นสภาพที่ทรงอยู่ทั่วไปในสรรพสัตว์ ภาวะเช่นนี้ซึ่งเรียกต่าง ๆ เช่น พุทธภาวะ ตถาคตครุภักดิ์ สัตยามัน สัตยจิต ธรรมกาย เป็นต้น เพราะฉะนั้นปรากฏการณ์ต่าง ๆ จึงเป็นเพียงพหุภิกษาของสภาพสากลอันนี้เท่านั้น

ปรัชญามหายานสาขานี้มีลักษณะคล้ายกับปรัชญาอินเดียน โดยเฉพาะปรัชญาอุปนิษัทมาก เพราะทางที่ยืนยันถึงความแท้จริงอันสูงสุด หรืออันคิมลัจจะว่ามีเพียงหนึ่ง และมีลักษณะเป็นจิต ซึ่งปรัชญาอุปนิษัทเรียกว่า พรหมัน หรืออาตมัน ส่วนปรัชญามหายานเรียกพุทธภาวะ หรืออะไรก็ตามดังที่กล่าวไว้ข้างบน

พระสูตรมหายานส่วนใหญ่เป็นของฝ่ายนี้มาก และปรัชญาแบบนี้เจริญมากในประเทศจีนและญี่ปุ่น

อีกสาขาหนึ่งคือ จิตตอนิจจถาวาทิน หรือวิชญาณถาวาทิน หรือโยคอาจารย์มีความเห็นต่างจากสาขาแรก เพราะเขาถือว่าปรากฏการณ์ทั้งหลาย เป็นเงาสะท้อนจิต แต่จิตนี้ไม่ได้มีอยู่อย่างนิรันดร เป็นอมตภาวะแต่ชานอยู่ทั่วไปเหมือนอันคิมลัจจะของจิตกตตถาวาทิน หรือเหมือนกับพรหมันของปรัชญาอุปนิษัท แต่จิตตามทรรศนะของโยคอาจารย์นี้มันจะเกิดขึ้นอยู่ทุกขณะสืบชาติภพและรับอารมณ์อยู่ตลอดเวลา^๒ หาที่สิ้นสุดไม่ได้จนกว่าจิตนี้จะเข้า-

๑ เสถียร โพธิ์นันทะ, ปรัชญามหายาน, หน้า ๒๖.

๒ เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๐๗.

อนุปาติเสสนิพพาน^๑ จิตนี้จึงจะสงบ จิตนี้เรียกว่า อาลัยวิญญาณ หรือ อาลัยวิญญาณ เพราะฉะนั้น มูลการณะของสรรพสิ่งตามพร รณะของ โยกาจารย์ จึงอยู่ที่อาลัย-
 ญาณนี้^๒

๑ อนุปาติเสสนิพพาน โดยทั่วไปหมายถึงการ คัมภีร์ เสสโกทมคพร อมทั้ง เมอูจันธ
 ก็คัมหมคไม่มีเหลือ

ความหมายของศัพท์ นิพพานชนิดนี้ เป็นนิพพานธาตุที่ไม่มีอนุปาติ เหลืออยู่
 (น = ไม่ + อนุปาติ + เสส + นิพพานธาตุ)

อนุปาติ = เมอูจันธ

ความหมายนี้ที่ให้ความบรรลุถึงนิพพานชนิดนี้ คือ พระอรหันต์ที่เขาปรินิพพานหรือ
 ตายแล้ว พระอรหันต์คฤคาคว่าพระอรหันต์ยังไม่มีความบรรลุถึงอนุปาติเสสนิพพาน เพราะ
 คว่านิพพานซึ่งแปลว่าคัมหมค หมายถึงความคัมหมคไม่มีเหลือของราคะ โทสะ โมหะ

แต่อย่างไรก็ดี คว่าอนุปาติ จะหมายถึงอนุปาทานก็ได้ และพระอรหันต์คัมหมคทั้ง
 พระโสคัมหมค แม้ราคะ โทสะ โมหะ จะยังไม่คัมหมคคัมหมคจากสันคัมหมค แต่คัมหมคก็ให้ความ
 คัมหมคถึงกระแสนิพพานแล้ว โดยนัยนี้พระโสคัมหมคก็ให้ความบรรลุถึงนิพพานแล้ว เหมือนกัน
 เพราะอย่างน้อยที่สุด สังโยชน ๓ อย่าง เมอูจันธก็คัมหมคไปแล้ว

๒ อาลัยญาณนี้ อาจารย์เสสโกทม โพรินันทะ เปรียบเทียบว่าที่แท้คือตัวภวังคจิต
 ในอภิธรรมปิฎกของฝ่ายเถรวาทนั่นเอง แต่บางท่านไม่เห็นด้วย เพราะเห็นว่า ภวังคจิต
 นี้จะเทียบกับมโน หรือมนินทรีย์ หรืออภิสคัมหมคในญาณมากกว่า

ในหนังสือธรรมานุกรม พระนิพนธ์ของสมเด็จพระสังฆราช กรมหลวงวชิร-
 ญาณวงศ์ ใคอธิบายความหมายของ ภวังค ว่า คือ องค์แห่งภพ ใคแก้ภคจิตเป็นจิต
 ใคสำนึก (Subconsciousness) หรือจิตที่อยู่ในภาวะที่ไม่เกิดขึ้นรับอารมณ์ไม่ว่า
 ทางใค ๆ

ประวัติของนิกาย

ปรัชญาโยคจารหรือวิชญาดวาทีน มีชื่อเรียกในภาษาจีนว่า นิกายธรรมลักษณะ ปรัชญาโยคจาร กล่าวได้ว่ามีหลักการสอนและการปฏิบัติใกล้เคียงกับพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท สาราณายนที่สุก จักไคว่ เป็นปรัชญาฝ่ายอภิธรรมของมหายาน^๑ ปรัชญาโยคจารได้รับอิทธิพลจากหลักธรรมในนิกายเถรวาท มหาสังฆิกะ สรวาสติวาทิน และเสาศรานติกะ รวมกันปรุงแต่งขึ้น

มหาสังฆิกะเป็นนิกายใหญ่ แดกมาจากพระพุทธรูปศาสนาตั้งเดิมอันสืบเนื่องมาจากพุทธสังคายนา^๒ นิกายนี้รับเอาความกึกทางปรัชญาของพราหมณ์เข้ามาเจือปน เพราะฉะนั้นปรัชญานี้จึงลุ่มลึกลงไปข้างพราหมณ์

นิกายมหาสังฆิกะนี้ถือว่า ธรรมชาติของจิตดวงใส แต่จิตนั้นเศร้าหมอง เพราะกิเลส ธรรมชาตินี้อาจถือว่าเป็นกันเทกของโยคจารได้ เพราะโยคจารเชื่อว่า อาลัยวิญญานมีสภาพทั้ง ๖ เป็นจิตอันบริสุทธิ์ แต่จิตกลายเป็นสิ่งที่ไม่บริสุทธิ์ไปเพราะเกลือกกมลัวกับโลกียารมณ

อิทธิพลที่ได้จากสรวาสติวาทินก็เพราะ สรวาสติวาทินเชื่อว่า สิ่งทั้งปวงมีอยู่ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต

โยคจารนั้นถือว่า มโนวิญญานนั้นมีอยู่ทั้งในอดีต ปัจจุบันและอนาคต เช่นเดียวกัน

^๑ เด็กยร โพรินนทะ, ปรัชญามหายาน, หน้า ๑๐๑.

^๒ เลมเดียวกันหน้า ๓๗.

ส่วนที่ไกลจากเสาศรानติกะ หรือสังกัณคิกวาท เพราะลัทธินี้เชื่อว่า

- ๑. ถือว่ามีชั้นธมาตร์ เกิดไอนบายจากอัทคภาพหนึ่งสู่อีกอัทคภาพหนึ่ง
- ๒. ถือว่าอจิต อนุภค ไม่มีภาวะอยู่จริง จะมีก็แต่ปัจจุบันเท่านั้น
- ๓. ถือว่าธาตุเท่านั้นที่มีอยู่จริง ส่วนสังขะ อายกณะไม่มีจริง เป็นสมมติบัญญัติ
- ๔. ถือว่าวิสัยภายนอก เป็นสภาพมายาไม่มีสภาวะอยู่จริง
- ๕. ถือว่าอสังขตธรรมไม่มีสภาวะแม่โดยปรมาต
- ๖. ถือว่าจิตกับเจตสิกไม่จำเป็นก่อเกิดกับพร้อมรวมกัน และเจตสิกก็คืออจิต
- ๗. ถือว่าธรรมชาติของจิตเป็นทั้งกุศล อุกุศล อัมพภาคะ
- ๘. ถือว่าในนิโรธสมาบัติ และอสังขผู้สมาบัติก็มีจิตอยู่
- ๙. ถือว่าไม่มีอวิญญูรูป
- ๑๐. ถือว่าดวงจิตอันเกิดกับสืบสันตติ เก็บไว้ซึ่งสรรพพิชระ
- ๑๑. ถือว่าในอรุณก็ยังมีรูป แต่เป็นรูปลดขมมาก
- ๑๒. ถือว่าจิตวิปยุตตธรรมไม่ใช่ เป็นสภาวะมีอยู่จริง
- ๑๓. ถือว่าพระโสภามันและพระอรหันตไม่มีกามเสื่อมจากโสภามันคิดผล

อรหันตผล แต่พระสกทาคามี และพระอนาคามีอาจเสื่อมจากสกทาคามีผล และอนาคามีผลได้

๑๔. ถือว่าอันจากเจตนาแล้วไม่มีวิบากเหตุอื่นจากเวทนาแล้วไม่มีวิบากผล

จากหลักธรรมของเสาศรานติกะนี้ สิ่งที่โยกาจารไว้รับ ข้าพเจ้าเข้าใจว่าการจะเป็นข้อ ๘ ข้อ ๙ และ ข้อ ๑๐

๑ อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร, พระพุทธศาสนาหายาน (กรุงเทพฯ: ภาควิชาการศึกษามหาวิทยาลัย ราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยพระพุทธานุชา, ๒๕๒๐) หน้า ๙๐.

ข้อ ๔ ที่ถือว่าวิสัยภายนอกเป็นมายา โยกาจารย์ไม่ได้รับมาทั้งหมด เพราะ โยกาจารย์ไม่ไปปฏิบัติโลกแห่งวัตถุที่ไม่มีอยู่เลย แต่กล่าวว่าโลกนั้นเป็นเงาสะท้อน ออกหรือเป็นพฤกษภาพของ จิตหรืออภยวิญญานเท่านั้น

ข้อ ๕ ที่ถือว่าธรรมชาติของจิตเป็นทั้งกุศล อุกุศล อัพยาทุกะ และข้อ ๑๐ ที่ว่า กวางจิต เกิดด้วยสี่สันตติเก็บไว้ซึ่งสรรพพืช นั้นก็ธรรมชาติของอภยวิญญานนั่นเอง สองข้อนี้โยกาจารย์รับมาจากหลักกรรมของนิกาย เสาครานติกะทั้งหมด

ฝ่ายโยกาจารย์แถลงว่า อภยวิญญานมีภาวะเป็น อัพยาทุกะ^๑ เกิดด้วยสี่^๒ เป็นสันตติมาตั้งแต่ กาลอันไม่ปรากฏ ภายในอภยวิญญานก็เก็บเอา พืชแห่งรูปธรรม นามธรรม กุศล อุกุศล อาสวะ^๓ และอนาสวะไว้ เมื่อประจวบกับปัจจัยก็สำแดง พฤติการออกมา^๔

วิชาเฉพาะนี้มีกำเนิดในพุทธศตวรรษที่ ๔ สมัยราชวงศ์สุโขทัย ภายใต้อาจารย์คนนิกาย ก่อ พระไมตรีนาถ ตั้งสำนักอยู่ที่เมืองฉะโยธยาแคว้นโกศล ต่อมาอสังคะและวสุทัศน์ได้ พัฒนาความคิด และรจนาปรกต่าง ๆ ทำให้เกิดพุทธศาสนานิกายโยกาจารย์ขึ้น

๑ อัพยาทุกะ : กวาง ๆ เช่นไม้ค้ำไม้ซ่าว

๒ วชิรญาณวงศ์, ธรรมานุกรม (กรุงเทพฯ:มกุฎราชกุมารวิทยาลัย, ๒๕๑๕) หน้า ๒๗ "อาสวะคือ กิเลสอย่างละเอียดที่แนบเนื่องอยู่กับจิต จำแนกเป็น

๓ ก่อ ๑ ราคะ (ความยินดีคิดอยู่ในอารมณ์ที่ชอบ) ๒ ปฏิฆะ (ความยินดีรำลึกอยู่ในอารมณ์ที่ไม่ชอบ) ๓ อวิชชา (ความไม่รู้อริย)

๔ เสถียร โพธิ์นันทะ, ปรัชญาพหุวิทยา หน้า ๑๑๘.

ที่เรียกปรัชญาสาขาว่า วิชาญาณวาทะ นั้น คือเรียกตามทัศนะที่เป็นมโนคติ หรือเป็นมโนภาพนิยม ที่ถือว่าจิตเท่านั้นที่เป็นความจริงแท้ ส่วนที่เรียกว่าโยคจารย์ นั้นเป็นการเรียกตามแนวปฏิบัติที่วางไว้ในนิกายนี้ หลักสำคัญก็คือ โยคะ

คำว่า โยคจารย์จึงมาจาก โยคี (สมาธิ) + อาจารย์ (ความประพฤติ) หลัก ทั้ง ๒ นี้เป็นข้อปฏิบัติที่จะนำไปสู่จุดหมายคือ นิรวาณไถ่

ปรัชญาโยคจารย์ยุคแรก ซึ่งถือสังคะ และวสุพันธุ เป็นผู้เผยแพร่ถือว่าสิ่งทั้งปวง เป็นแต่ความนึกของเรา สิ่งทั้งปวงอยู่ในจิตของเรา พอมาถึงยุคหลังสมัยธรรมปาละ ทินนาคะ ได้สอนกางออกไป คือ สอนว่า สิ่งที่ดำรงอยู่นอกใจก็มี เหมือนกันแต่มูลกำเนิดของมันก็ไม่วางใจได้

ลักษณะพิเศษของ โยคจารย์ก็คือ การนำเอาอภิปรัชญาเข้ามาแก้ปัญหาทั้งหลาย คือถือว่า อภิปรัชญาเป็นบ่อเกิดแห่งสรรพธรรม เป็นหลักของแต่ละคนและเป็นหลักของโลกด้วย

ปรัชญาโยคจารย์ได้สร้างปรัชญาจิตนิยม (Idealism) ขึ้นมาจากอภิปรัชญา นี้เอง คือ สอนว่า ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนแล้วแต่เป็นจิตและออกมาจากจิตทั้งสิ้น อภิปรัชญานี้เป็นมูลการณะของโลกและสรรพสิ่ง ดังในอภิธรรมสูตร^๒ ว่า

"อนาทิกาสิโก ธาตุะ สรวรรณสมาศุระ
คสมิน สติ อติ สรวา นิรวาณาธิกโมปิวา"
ธาตุ ไม่มีกาล เบื้องกัน เป็นที่อาศัยแห่งธรรม-
ทั้งปวง เมื่อธาตุนั้นมีก็เกิดทั้งปวงกับทั้ง
การบรรลพพระนิรวาณด้วย

๑ เสถียร โพธิ์นันทะ, ปรัชญามหายาน, หน้า ๑๑๘.

๒ เล่มเดียวกัน หน้า ๑๑๓.

จิตตามทรรศนะของ โยคาวจร

ปรัชญาโยคาวจร เชื่อว่าสิ่งที่มีอยู่อย่างแท้จริงคือจิต^๑ เท่านั้น สิ่งที่เราเห็นอยู่อย่าง
หลายหลากล้วนแต่เป็นภาพสะท้อนของจิต

จิต เป็นพื้นฐานของทุกสิ่งทุกอย่าง^๒

จิต ตามทรรศนะของ โยคาวจรแบ่งออกได้เป็น ๓ ระดับ คือ^๓

๑. อาลัยวิญญาณ (Alayavijnana)
๒. กสิณโมโนวิญญาณ (Klistamano-Vijnana)
๓. ปราถตวิญญาณ (Pravrtti - Vijnanas)

๑. อาลัยวิญญาณ ในสันนิษฐานโมจนสูตร ซึ่งเป็นพระสูตรเก่าแก่พระสูตรหนึ่ง
ของมหายาน และเป็นกัมภีร์หลักของปรัชญาโยคาวจร โยคาวจรถึงอาลัยวิญญาณ ซึ่ง
เป็นพื้นฐานของสรรพสิ่งในโลกว่า

"วิญญาณนี้มีความละเอียดลึกซึ้ง เป็นอย่างยิ่ง มีพีชะ^๔

ทั้งหลาย ไหลลั่งอย่างกระแสน้ำเชี่ยว เราไม่แสดง

ตอกันที่ใ้ง เผลอ เพราะเกรงว่ากันเผลอนั้นจะมีวิญญา-

ญาณนี้เป็นตัวคน^๕ และได้อธิบายว่าที่เรียกว่า

๑ A.K. Chatterjee, The Yogācāra Idealism, 2d ed.
(Varanasi: Bhargava Bhushan Press, 1975), pp.45.

๒ เล็กยิ่ง โพรหมันตะ, ปรัชญามหายาน หน้า ๑๑๗.

๓ A.K. Chatterjee, The Yogācāra Idealism, pp.87.

๔ พีชะ : พีช - ในอันที่จะสร้างอะไรขึ้นได้

๕ อดศา

อหามยวัญญานนั้น ก่อสภาพแห่งจิตอยู่ภายใน
มันส์วิญญาน ไหลหลัง เป็นกระแสเหมือน
กระแสน้ำ เป็นเหตุให้สร้างสรรพธรรมขึ้น
และเก็บสะสมประสบการณ์ทั้งหลายไว้
เป็นหลักในการ เวียนว่ายตายเกิด และ
เป็นหลักในการ เห็นแจ้ง ๑

ที่กล่าวว่อาลยวิญญานเป็นสาระแห่งของโลก เป็นธาตุที่ไม่มีกาล เบื้องต้น^๒
คุณเป็น ๆ จะคล้ายกับพรหมัน แต่ความจริงอาลยวิญญานมันสืบเนื่องมาจากกรรมใน
อนันตกาลบันกาลให้ เกิดเป็นวิบากผล เหมือนกระแสน้ำที่ไหลติดต่อกันมาไม่มีช่องว่าง
หมุนเวียนอยู่ในไตรโลกธาตุไม่มีที่สิ้นสุด เพราะฉะนั้นอาลยวิญญานจึงแตกต่างกับ
พรหมัน และเนื่องด้วยวิญญานมีความยึดมั่นในตัวตนจึง เป็นบ่อเกิดแห่งความหลงผิดได้

อาลยวิญญานนั้นมีหน้าที่ ๓ ประการ^๓ คือ

๑. มีหน้าที่เก็บพลังต่าง ๆ ของกรรม สิ่งทีเก็บไว้ก็คือ พืชะ ท่านเปรียบไว้ว่า
เหมือนขุมฝัง เก็บข้าวเปลือก

๒. มีหน้าที่ก่อ การก่อ (creativity) นี้ถือว่าเป็นส่วรค์ที่แท้จริงของจิต
ที่เคี้ยว สิ่งที่เป็นอารมณ์ของจิตต่าง ๆ ไม่ว่าจะ เป็นกุเขา แม่น้ำ ล้วนแต่เป็น
พืชะในอาลยวิญญานก่อกขึ้นมา

๓. มีหน้าที่ปรุงปรุง คือ ปรุงแต่งอารมณ์ให้จิตรพิศการตามกิเลสตัณหา ทำให้เกิด-

๑ อภิชัย โพรธิประสิทธิศาสตร์, พระพุทธศาสนานามทายาน, หน้า ๑๑๗.

๒ โปรคพลิกไปภทหน้า ๓๕.

๓ A.K. Chatterjee, The Yogācāra Idealism, pp. 88.

กรรม เกิดวิบาก ส่งผล เป็นพิษะ เก็บ เข้าไว้ในอาลัยวิญญาณเด็ก แล่วงอกเงย เป็นอารมณ์
อีก จนกว่าจะสิ้นภพชาติ

จะเห็นว่า จิต หรืออาลัยวิญญาณของโยคิกานี้มันไม่ได้ขยับนิ่งเฉย แต่มันมีกิริยา
(activity) และขณะเดียวกันพิษะในอาลัยวิญญาณนี้ก็ไม่ได้มีอยู่อย่างอมตะ

เพราะว่า ถ้าหากพิษะมีอยู่อย่างอมตะ พิษะก็จะไม่สามารถเจริญเติบโต เป็นดอก
เป็นผลได้ หรือถ้าหากพิษะผูกคอตกับที่เวรนั้น โลกก็คงจะเหี่ยวเฉา ไม่มีอะไร เปลี่ยน
แปลง และจะไม่มีอะไรน่าชื่นใจเลย

จะเห็นว่าทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้มีการ เปลี่ยนแปลง ไม่มีอะไรหยุดนิ่ง ระบบของ
โลกเป็นไปแบบวัฏจักร (The whole order is cyclic)¹

งั้นก็จะเห็นว่า ปรัชญาโยคิกานั้นคล้ายกับเถรวาทมาก ตรงที่เห็นว่าโลกนี้
เป็นสิ่งสารวัฏนั้นเอง

หลักปฏิบัติสรุปบาทหรือกฎปัจจุอาการ ก็คือว่า เหตุย่อมก่อให้เกิดผล หรือผลย่อม
ไหลมาแต่เหตุนี้ เป็นหลักของพุทธศาสนาทั่ว ๆ ไป

ปรัชญาโยคิกาก็ถือว่า สิ่งสารวัฏนี้ไหลมาแต่เหตุ เหตุอันนี้ก็คือพิษะในอาลัย-
วิญญาณ และการที่อาลัยวิญญาณเป็นสาเหตุของทุกสิ่งทุกอย่างนี้เอง เราจึง เรียกอาลัย-
วิญญาณว่า สรวพิษะ^๒

พิษะในอาลัยวิญญาณมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะได้สะสมประสบการณ์มา
มากมาย และเป็นเวลาช้านาน รวมทั้งการกระทำที่เป็นความเคยชินโดยไม่รู้สีกตัว สิ่ง
เหล่านี้เมื่อรวมกันมากขึ้นก็สามารถแปร เปลี่ยนกิริยาของอาลัยวิญญาณทำให้เกิดปี "พหุ"
ขึ้นได้

1 A.K. Chatterjee, The Yogācāra Idealism, pp.88.

2 Ibid. "It is called therefore sarva-bijaka, being the
cause of everything empirical."

พีชะกัถลาจะแบ่ง เป็น "นามพีชะ" กับ "กรรมพีชะ" นามพีชะคือมูลเหตุแห่ง
สรรพธรรมวิเศษ กรรมพีชะคือมูลเหตุแห่งพลัง เมื่อสองสิ่งนี้รวมกันเข้าก็จะเกิดการ
เคลื่อนไหว หรือปรากฏการณ์ขึ้นในรูปแบบที่กำหนดไว้ ซึ่งเรียกว่า "ปัจจุบันพฤติ"^๑
ปัจจุบันพฤตินี้ก็ยังทำหน้าที่อบรมสะสมไว้ในอภายวัญญาณต่อไปเช่นกันซึ่ง เรียกว่า
"พฤติอบรมสะสมให้เกิดพีชะใหม่"

ที่ว่าพีชะหรือพีชิในอภายวัญญาณไม่มีวันหมดสิ้นนั้นก็เนื่องด้วยเหตุนี้ คือมีการอบรม
สะสมให้ เป็นพีชะเพิ่มเติมอยู่เรื่อย ก็ พีชะมันกาลให้ เกิดพฤติ พฤติมันกาลให้ เกิดพีชะ
เป็นการ หมุนเวียนไปไม่หมดสิ้น และไม่อาจแยกไกว่าพีชะหรือพฤติใด เป็น เหตุหรือเป็นผล
ของพีชะในพฤติใด

นอกจากนี้พีชะยังมีกลตักขณะดังนี้ คือ

๑. เกิดเป็นขณะ ขณะคนเป็นอนันตรปัจจุ^๒ แก่ขณะหลัง สืบสันตติกัน เรื่อยไป ถ้า
หากพีชะไม่เกิดก็มีสภาพเป็นฉวมตะแล้ว โลกนี้มันคงจะน่าเบื่อ เพราะที่ เกิดมาแล้วก็ไม่รู้
จักตาย หรือที่ยัง เล็กอยู่ก็ไม่รู้จักเจริญเติบโต

โลกที่ไม่มีวิวัฒนาการ เช่นนี้คง เป็นโลกที่ไม่น่าชื่นชมอย่างแน่นอน และโลกที่หยุดนิ่ง
ก็คงจะเป็นโลกที่ไม่น่าอยู่ อีกด้วย

ข้อนี้เราจะเห็นได้จาก มูลการณะของโลกตามทฤษฎีของฝ่ายโยคอาจารย์ แตกต่างกับ
ฝ่ายภุกตถตทาวาทิน และของพราหมณ์อย่างไรบ้าง

๒. พีชะนั้นจะคงไม่สูญหาย เมื่อพีชะก่อให้เกิดสิ่งใด พีชะก็จะประกบประคองผล
ที่เกิดขึ้น เปรียบเหมือนเมล็ดพันธุ์ไม้ แม้จะเกิด ออกงามออกเป็นต้นแล้ว เมล็ดพันธุ์นั้น
เราแแต่ไม่เห็น แต่พลังงานของ เมล็ดพันธุ์นั้นคงอยู่รวมกับกิ่ง ใบ ดอก คือเมล็ดพันธุ์นั้น
ก้อย ๆ เจริญแปร เป็นต้นไม้มันเอง

๑ อภิขัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์, พระพุทธศาสนายาน, หน้า ๒๔๗

๒ อนันตรปัจจุ : ปัจจุที่ไม่มีช่องว่าง คือมันสืบเนื่องกันไปไม่มีที่สิ้นสุด

๓. แคละพีระมีคุณภาพที่แน่นอนของคน เช่น กุศลพีระจะก่อให้เกิดคุณภาพ เมล็ดกุศล เป็นกุศล จะขยับย่ำให้แตก เป็นอกกุศลไม่ไค้ เหมือนกับปลุกมะม่วงมันก็คอง เจริญเป็นคน มะม่วง จะงอกเป็นคนแดงโม หรือคนขนุนไม่ไค้

ข้อนี้เทียบกับสมรรถนภาวะ (Potentiality) และกรรตุภาวะ (Actuality) ของอริสโตเติลไค้

๔. การเกิดปรากฏการณ์ของพีระคองอาศัยปัจจัยต่าง ๆ มาช่วยเร่งเร้า และปัจจัยเหล่านี้ก็ออกจากพีระของคน ๆ อีกอันหนึ่ง ต่างอาศัยซึ่งกันและกัน

ตามทฤษฎีของโยกาจารย์นั้นไม่มีอะไรจะเกิดขึ้นเองโดยไม่มีสาเหตุ การที่พีระจะปรากฏเป็นอะไรไค้จะคองอาศัยเหตุปัจจัย การมีอยู่ของสิ่ง ๆ หนึ่งมันจะคองอาศัยอีกสิ่งหนึ่งมาช่วยเกื้อกูลซึ่งกันและกัน แบบที่เรียกว่า ภาวะปฏิภาค (Reciprocal) เช่น คนมะม่วงจะเป็นคนมะม่วงไค้ก็คองมีเมล็ดมะม่วง เป็นปัจจัยสำคัญ นอกจากนี้ยังคองอาศัยปัจจัยอื่น ๆ มาช่วยในการ เจริญเติบโต

ทฤษฎีปัจจัยการของปรัชญาโยกาจารย์มีลักษณะคล้ายกับทฤษฎีปัจจัยการของปรัชญาasanghaya (Sankhya) ก็คือ ลัทธิasanghaya นี้เชื่อในทฤษฎีลัทธิการยาวาท ซึ่งมีทฤษฎีว่า ผลที่เป็นวัตถุทุกอย่างล้วนแต่เกิดสืบเนื่องมาจากคนกำเนิดที่เรียกว่า ประกฤติ (Prakṛti)

ประกฤตินี้มีลักษณะเป็นสราพีระ^๒ เพราะสิ่งทั้งปวงที่มีอยู่นั้นมัน เป็นเพียงปรากฏการณ์ของประกฤติ และจะกลับคืนสู่ประกฤติในเวลาที่มีถึงกาลอวสานหรือแตกดับ^๓

ตามทฤษฎีนี้จะเห็นว่าไม่มีการ เกิดขึ้นใหม่ เพราะคน เป็นเพียงปรากฏการณ์ของสิ่งที่เป็นเหตุเท่านั้น

๑ A.K. Chatterjee, The Yogācāra Idealism, pp. 107.

๒ Ibid., p. 91.

๓ Ibid.

แต่ไม่ใ้หมายความว่า ทุกสิ่งจะเกิดจากทุกสิ่งได้ คือ หมายความว่าสิ่งต่าง ๆ นั้นมันจะเกิดขึ้นจากอะไรก็ได้ มันจะเกิดขึ้นได้เฉพาะจากสิ่งที่เป็นเหตุของมันเท่านั้น ข้อนี้ชี้ให้เห็นว่าสิ่งที่เป็ผลเนื่กอนที่มันจะปรากฏขึ้นมา มันก็มีอยู่ในสิ่งที่เป็เหตุแล้ว สิ่งที่เป็นเหตุจะมันกาลให้เกิดก็เฉพาะผลที่อยู่ในวิสัยที่มันจะทำให้เกิดขึ้นได้เท่านั้น ไม่ใช่ว่ามันจะทำให้เกิดได้ทุกสิ่ง นี่แสดงให้เห็นว่าผลมันแฝงอยู่ในสิ่งที่เป็เหตุของมัน เช่น มะม่วง มันแฝงอยู่ในเมล็ดมะม่วงอยู่แล้ว หากไม่ เว้นนั้น เราก็ปลูกมะม่วงจาก เมล็ดคอนุน หรือเมล็ดอะไรก็ได้

เมื่อผล เป็นสาระสำคัญแห่งสิ่งที่เป็เหตุ เหตุกับผลจึงมีลักษณะเหมือนกัน เมื่อได้ปัจจัยที่เหมาะสม สิ่งที่เป็นผลก็จะเกิดขึ้นจากสิ่งที่เป็เหตุ เพราะฉะนั้น เหตุแต่ละผลจึงเป็สิ่งที่มียู่ และสิ่งที่แสดง ออกมาจากกระบวนการ อันเกี่ยวกัน เช่น ยีนดำก็เป็สิ่งที่รวมอยู่ในเส้นค้าย น้ำมันก็เป็สิ่งที่มียู่ในเมล็ดพืชที่มีน้ำมัน

อภยวิญญานของ โยคจารย์ กับปรัชญาของสงฆ์ขณะนั้น มีลักษณะคล้ายกันหลายอย่าง เช่น

๑. ค่างก็เป็นมูฐานแห่งสรรพสิ่งในโลก
๒. เป็สิ่งที่ละเอียดอ่อนจนไม่อาจรู้ได้ทางประสาทสัมผัส
๓. พืชจะมีมากมายหลายประเภทตามไปก้วยนับประมาณมิได้ ท่านว่าเปรียบค้าย หากเมล็ดพันธ์ที่เกี่ยว สิ่ง ๆ หนึ่งก็มีพืชของทนหาเหมือนกันไม่

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำว่าสิ่ง ๆ หนึ่งก็มีลักษณะของตนหาเหมือนกันไม่ ทำให้รู้สึกว่าเป็นอิสระในปรัชญา
โยกาจารย์นี้มีลักษณะคล้ายโมนาคของ ไลงนีนซ์มาก เพราะโมนาคมีลักษณะ เป็นจิต ก็คือ
เป็นวิญญาณน้อย ๆ มีสัญชาตญาณ และพัฒนาตัว เองได้ เป็นศูนย์กลางของพลังงานมากกว่า
จะเป็นอะไรที่เป็นสสาร ไลงนีนซ์ เรียกหน่วยย่อยเหล่านี้ว่าโมนาค (monad)

เมื่อเปรียบเทียบกับปรัชญาสาขชยะ จะเห็นว่าประ กฤติกับอภยวิญญาณมีหลาย
ส่วนคล้ายคลึงกันมาก ขณะเดียวกันเราก็เห็นส่วนที่แตกต่างกันพอสมควร เช่น

ประ กฤตินั้นจะคงมีอยู่อย่างนิรันดร ส่วนอภยวิญญาณนั้นมีอยู่แบบเกิด ๆ ดับ ๆ
เป็นขณะ

ประ กฤติเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้ แต่สิ่งที่เกิดจากประ กฤตินั้นไม่เที่ยง เปลี่ยนแปรมีการ
เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับสลายไป

ประ กฤตินั้นเป็นอิสระ คือ ไร้สติปัญญาและความรู้สึก ประ กฤติเป็นแก่น แก้วของสิ่งที่
ไม่มีวิญญาณทั้งปวง ตัวมันเองจึง เป็นสิ่งที่ปราศจากความรู้สึก ภัยเหตุนี้ปรัชญาสาขชยะ
จึงมีทรรศนะว่า

วิญญาณ หรือสิ่งซึ่ง มีสภาพ เป็นจิตนั้นไม่อาจถือว่าเป็น
เป็นที่มาแห่ง โลกทางวัตถุซึ่งปราศจากจิตภาวะ
ทั้งนี้ เพราะ ว่าสิ่งที่ เป็นจิตซึ่งมีสติปัญญานั้นย่อม
ไม่อาจเปลี่ยนแปลงตนเอง ไปเป็นโลกทางวัตถุซึ่งไร
สติปัญญาได้ ”

๑ จี ที คัมลิว แพททริก, ปรัชญาเบื้องต้น แปลจาก Introduction To
Philosophy, โกลบ กิรติ บัญชี หน้า ๑๗๘

๒ สุนทร ฤ รังษี, ปรัชญาอินเดีย, หน้า ๑๖๘.

๓ เรื่องเดียวกัน

ส่วนอาถยวิญญานนั้นจะเป็นสิ่งที่รู้สึกตัว^๑ หรือไม่รู้สึกตัว^๒ นั้นข้อนี้ตอบลำบาก เพราะในทางรูปแบบ เนื่องจากเป็นธาตุของวิญญาน มันน่าจะมีความรู้สึกตัว แต่กิริยาของความรู้สึกตัวนั้นละเอียดยิ่งนัก ต่างกับจิตในความหมายทั่วไป ฉะนั้นในวิญญาน-มาตราจึงเรียกปัญหานี้ว่า "ไม่อาจรู้ได้"^๓

ในอาถยวิญญานนั้นมีพีระทั้งฝ่ายรูปและฝ่ายธรรม ฝ่ายนามธาตุนั้น เขาเรียกว่า "ทัศนภาค" ส่วนรูปธาตุ เขาเรียกว่า "ลักษณะภาค"

"ทัศนภาคพีระนั้นสามารถสำแดงพฤติกรรม-
ในการ เสพอารมณ์ ลักษณะภาคพีระสำแดง-
พฤติกรรม ออกมา เป็นวิสัยหรืออารมณ์ในทัศน-
ภาคพีระ เสพ การประกอบกรรมของ เราทุกอย่าง-
ไม่สูญหาย ย่อมส่งสะท้อนเข้าไปเก็บไว้ใน-
อาถยวิญญาน"^๔

เพราะฉะนั้น ในอาถยวิญญานจึงมีทั้ง จิตวิสัย (Subjective) และวัตถุวิสัย (Objective) อยู่ในสิ่งเดียวกันไม่ไ้แยกเป็นคู่ และวัตถุสิ่งที่ถูกรู้ เป็นสองอย่างต่างหาก จากกันเหมือนของ เบอร์ก์ เดย์ ซึ่ง ไ้กล่าวไว้ในบทที่แล้ว

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๑ วิชาาน

๒ วิชาาน

๓ อภิชัย โพร้ประสิทธิ์ศาสตร์, พระพุทธศาสนาหายาน, หน้า ๒๕๖ .

๔ เสถียร โพธิ์นันทะ, ปรัชญาหายาน, หน้า ๑๒๑ .

๒. กสิณกรรมในวิญญูญาณ วัชรระดับที่ ๒ ต่อกจากอาลยวิญญูญาณก็คือกสิณกรรมในวิญญูญาณ หรือ มโนหรือมโนนินทรีย์^๑

วิญญูญาณนี้มีวิวัฒนาการมาจากอาลยวิญญูญาณ^๒ คือเป็นแง่หนึ่ง (phase) ของอาลยวิญญูญาณ มีหน้าที่ยึดถืออาลยวิญญูญาณว่าเป็นตัวตน คือเป็นก้าวอุปาทานเข้าไปยึดครองอาลยวิญญูญาณ เกิดความหลงผิดว่ามีตัวมีตนหรืออาตมาทิฏฐิหรือสักกายทิฏฐิ (The false notion of an ego)^๓

กสิณกรรมในวิญญูญาณนี้เป็นตัวยึดอารมณ์ภายใน คือ อาลยวิญญูญาณ ไม่มีหน้าที่รับรู้อารมณ์ภายนอก เป็นตัวยึดเหนี่ยว ไม่ยอมเพิกถอนออกไปง่าย ๆ แม้ธรรมชาติของวิญญูญาณชนิดนี้จะเป็นกลาง ๆ แต่ก็นับว่าเป็นอาสวะ คือเป็นตัวกิเลสเป็นตัววางเหนี่ยวยึดติดอยู่ในอาลยวิญญูญาณ เพราะฉะนั้นมันจึงมีอิทธิพลกระทบกระทั่งจนไปถึงมโนวิญญูญาณได้

เมื่อมันเป็นตัวยึดเหนี่ยวอาลยวิญญูญาณ กสิณกรรมในวิญญูญาณจึงมีอยู่อย่างสัมพันธ์กันเนื่องกันไปจนกว่าจะสิ้นภพสิ้นชาติ และมันจะขาดถอนก็ต่อเมื่อบรรดอรุโหิตผลหรือเข้าสู่สัญญาเวทียคินโรชสมาบัติเท่านั้น^๔

ปรัชญาโยคอาจารย์สร้างกสิณกรรมในวิญญูญาณขึ้นมา เพื่อตอบปัญหาเกี่ยวกับการคัมภีรนามธาตุ คือ

ฝ่ายเถรวาทเชื่อว่า อสังขสัญญา ซึ่ง เป็นพวกพรหมลูกพี่ สามารถคัมภีรนามธาตุได้หมดไม่มีเหลือ

ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ กิเลสอาสวะนั้นมันไปอยู่ที่ไหน ถ้าหากว่ากิเลสทั้งหลายไม่มีที่เก็บมันไม่สูญหายไปหรือ

๑ เสถียร โพธิ์นันทะ, ปรัชญามหายาน, หน้า ๑๑๐ .

๒ A. K. Chatterjee, The Yogacara Idealism, p. 39.

๓ Ibid., p. 103

๔ นิโรชสมาบัติ: สมาบัติชั้นสูงซึ่งสามารถเข้าไปเฉพาะพระอนาคามีและพระอรหันต์ที่ใกล้สมาบัติ ๘ เท่านั้น

คำขอของฝ่ายโยคจารก็ถือ กิเลสอาสวะทั้งหมดจะ เก็บไว้ที่ภคิสมโนวิญญาณ เพราะฉะนั้น อสังขยวิสัยนั้นจะดับได้ก็แต่ ปาฐวิญาณ หรือ ปัญญาญาณและมโนวิญญาณเท่านั้น แต่ภคิสมโนวิญญาณนั้นคงมีอยู่

สำหรับภคิสมโนวิญญาณนี้ก็คือ จิตที่เข้าใจตัวเองผิด ๆ นั้นเอง เป็นตัวยื่นโรง เป็นเรา หรือเป็นตัวตน นั้นเอง

๓. ปาฐวิญาณ คือ ปัญญาญาณและมโนวิญญาณนั่นเอง ปัญญาญาณของโยคจาร ไม่มีอะไรหลุดจากไปจากเดรวาท ใต้แก่

๑. จักขุวิญญาณ
๒. โสทวิญาณ
๓. ขณวิญาณ
๔. ชิวหาวิญาณ
๕. กายวิญาณ

ตามแนวทางโยคจารถือว่า ปัญญาญาณจะเกิดขึ้นโดยลำพังไม่ได้ หรือจะอาศัยเฉพาะอินทรีย์กับวิสัย^๑ มากระทบกันก็ไม่ไคของอาศัยปัจจัยอื่น ๆ ประกอบ เช่น

จักขุวิญญาณจะเกิดขึ้นไคของอาศัยปัจจัยดังนี้

๑. ที่ว่าง
๒. แสงสว่าง
๓. จักขุประสาทรูป
๔. รูปวิสัย
๕. มนสิการ^๒

๑ วิสัย : อารมณ

๒ มนสิการ : การกำหนดคในใจ

๖. จิต
๗. มโนธาตุ
๘. มโนวิญญาณ
๙. พีชะ

โสทวิญาณจะเกิดไถ่กองอาตัยปัจจุัย ๘ อย่าง ดังนี้

๑. ทว่าง
๒. โสทปสาทรูป
๓. กัณหวิสัย
๔. มนสิการ
๕. จิต
๖. มโนธาตุ
๗. มโนวิญญาณ
๘. พีชะ

ส่วนฐานวิญาณจะเกิดขึ้นไถ่กองอาตัยปัจจุัยเพียง ๗ อย่าง ดังต่อไปนี้ ก็คือ

๑. ฐานปสาทรูป^๑
๒. กัณหวิสัย
๓. มนสิการ
๔. จิต
๕. มโนธาตุ
๖. มโนวิญญาณ
๗. พีชะ

^๑ ฐานปสาทรูป : ประสาทที่รู้สึกกลิ่น

จะเห็นว่า ขานวิญญานนั้นไม่กองอาศัยที่ว่างและแสงสว่าง วิญญานที่ไร้ปัจจัย
มากที่สุดถึง ๕ อย่าง คือ จักขวิญญาน โสถวิญญานนั้นไร้ปัจจัย ๔ อย่าง ไม่กองอาศัย
แสงสว่างถึงไกลลวมาแล้ว

แน่นอนที่สุด การได้ยินเสียงอะไร เราไม่จำเป็นต้องใช้แสงสว่าง เลยก็ทำให้เกิด
โสถวิญญานได้

ชีวหาวิญญาน จะเกิดขึ้นได้ก็อาศัยปัจจัยเพียง ๗ อย่าง เช่นเดียวกับขานวิญญานคือ

๑. ชิวหาปฐาทรูป
๒. ชิวหาวิสัย
๓. มนสิการ
๔. จิต
๕. มโนธาตุ
๖. มโนวิญญาน
๗. ฬิหะ

วิญญานที่ ๕ ในปัจจัยวิญญาน คือ กายวิญญานจะเกิดขึ้นได้ก็อาศัยปัจจัยทั้งคองไปนี้

๑. กายปฐาทรูป
๒. กายวิสัย
๓. มนสิการ
๔. จิต
๕. มโนธาตุ
๖. มโนวิญญาน
๗. ฬิหะ

ไกลลวมาถึงปัจจุวิญญานในปาวถุคิวิญญานแล้ว จะเห็นความแตกต่างในวิญญาน
เหล่านี้ จักขวิญญานและโสถวิญญานนั้นสามารถรับอารมณ์ที่ห่างไกลออกไปได้ ส่วน
ขานวิญญาน ชิวหาวิญญาน และกายวิญญานต้องรับอารมณ์ที่มาถึงตน

มีข้อสังเกตอีกประการหนึ่ง เกี่ยวกับพีระคือ พีระของวิญญานแต่ละชนิดนั้นล้วน
แตกต่างกัน เช่น พีระของจักขุ พีระของโสตะ พีระของฆานะ พีระของชีวหา และ
พีระของกาย เป็นกัน

พีระของจักขุก็ทำให้จักขุ เป็นใหญ่ในการ เห็น พีระของโสตะก็ทำให้โสตะ เป็นใหญ่
ในการฟัง พีระของฆานะก็ทำให้ฆานะ เป็นใหญ่ในการดมกลิ่น พีระของชีวหาทำให้ชีวหา
เป็นใหญ่ในการลิ้มรส ส่วนพีระของกายก็ทำให้กาย เป็นใหญ่ในการรับความรู้สึก

อีกประการหนึ่ง พีระในอภยวิญญานก็มีอยู่ในตัวอภยวิญญานนั่นเอง อภยพีระ
ซึ่งเป็นตัว เหตุกับอภยวิญญานซึ่ง เป็นตัวผล มีอยู่พร้อมเพรียงกันไม่ก่อนไม่หลังกัน ไม่มี
พีระของสิ่งใดที่จะอยู่ไกลเคี้ยวไปได้ เพราะฉะนั้นทุกพีระจะมีอยู่ในอภยวิญญานเท่านั้น
จะเห็นว่าปรัชญาโยคจารุ นั้นไม่ใ้ปฏิบัติ โลกแห่งวัชฎชาตแตกต่างว่าโลกแห่ง
วัชฎชาต นั้นเกิดมาจากพีระหรือพลังงานที่มีอยู่ในจิตหรืออภยวิญญานเท่านั้น

วิญญานสุดท้ายในแปดวิญญานคือ มโนวิญญาน^๑ มีพฤติกรรม ๒ อย่าง คือ

- ๑. มโนวิญญานที่เป็นไปในปัญจวิญญานขณะรับรู้อารมณ์ทั้งห้า
- ๒. รับรู้อารมณ์ขณะที่ปัญจวิญญานมิได้ทำการรับรู้อารมณ์

มโนวิญญานนี้พิจารณาารมณ์ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคตต่างกับปัญจวิญญาน
ซึ่งเป็นไ้แค่ปัจจุบัน

มโนวิญญานนี้มีหน้าที่สำคัญในการที่เป็นคน เหตุแห่งการ ประกอบกรรมดีกรรมชั่ว
ลักษณะของมโนในวิญญานนั้นเป็นไ้ทั้งกุศล อุกุศล และอัพยาทุกุศล เช่นเดียวกับ
ปัญจวิญญาน

ไ้กล่าวแล้วว่า กลติศมมโนวิญญานจะชาคคอน เมื่อบรรลุอรหัตตผลหรือเข้าสู่

๑ มโนวิญญาน : ความรู้ทางใจ

สัญญาเวทียคินีโรธสมาบัติเท่านั้น แต่มโนวิญญาณจะขาดก่อนด้วยเหตุ ๕ ประการ คือ

๑. เขาสู้อสัญญีภาพ
๒. เขาอสัญญีสมาบัติ
๓. เขาสัญญาเวทียคินีโรธสมาบัติ
๔. คนหับสนิทไม่มีฝัน
๕. คนที่สลบ

จะเห็นว่าวิญญาณทั้งสอง คือ กลีสกมโนวิญญาณและปวฤตติวิญญาณ (ปัญจวิญญาณ และมโนวิญญาณ) ต่างก็เป็นแง่หนึ่งของอาลัยวิญญาณและทั้ง ๓ ก็เป็นอันเกี่ยวกัน ซึ่ง เสถียร โพรินันทะ สรุปลงไว้อย่างน่าฟังว่า

ปฏิจสมปมาทของนิกายนี้ ถือเอาพีชบางชนิด เป็นเหตุ สนวนวิสัยภายนอกเทียบคล้ายปัจจัย มาเร่งเราให้เหตุนั้นสำแดงพฤกษภาพออกมา แม้ วิสัยภายนอกที่เห็นปัจจัยมาเราก็คง เป็นของ เกิด- ควบคู่กันในอาลัยวิญญาณอีกชั้นหนึ่ง ต่างอาศัยซึ่งกัน และกันทั้งนี้ วิญญาณทั้ง เจ็ดก็ เป็นเพียงการยึด- ครอบของ อาลัยวิญญาณเท่านั้น เหมือนกัน

เพราะฉะนั้นจะเห็นว่าจิตตามทฤษฎีของโยคจารนั้น ไม่ได้มีลักษณะ เป็นอย่าง เกี่ยวกันกับอาคัมหรือพรหมันของพราหมณ์ และไม่ได้มีลักษณะ เป็นอย่าง เกี่ยวกันกับ วัตถุสาร หรือสารทางวัตถุ (material substance) ของลัทธิ และไม่ได้เหมือน อกกับจิตสาร (spiritual substance) ของ เบอรัคเลย์แต่อย่างใด

๑ เสถียร โพรินันทะ, ปรัชญามหายาน, หน้า ๑๑๔-๑๑๕

แต่จิตหรืออาลยวิญญานของโยคจารนั้นมัน เป็นกระแสที่มีสันตติภาวะ มีความสลับ
ต่อเนื่องกัน เหมือนกับจิตตามทรรสนะของ เถรวาทที่ถือว่าจิตมีความ เกิดดับติดต่อกันเนื่อง
กัน เป็นจิตที่เกิดดับทุกขณะ สืบภพสืบชาติและอารมณฺ์ เสวยวิบากอยู่ร่ำไปจนกว่าจะเข้าสู่
นิพพานนั่นเอง

ทรรสนะนี้จะเห็นว่าจิตของ เถรวาทนั้น เหมือนกับอาลยวิญญานมาก

ลักษณะของอาลยวิญญานนั้น เนื่องจากมีธาตุที่เป็นอาสวะอยู่จึง ไม่อาจแปร เปลี่ยนเป็น
อนาสวะได้ แต่ขณะเดียวกันมันก็มีพีชะที่เป็นอนาสวะอยู่ด้วย เมื่อได้ปฏิบัติทางพระธรรม
แล้วก็จะสามารถแปร เปลี่ยนให้ เป็นวิญญานบริสุทธิ์ได้

เป็นอันว่าอาลยวิญญานของ แต่ละคนนั้นไม่ใช่ เค็มไปก้วยอาสวะ แต่อาจจะมีมาก
หรือน้อยแตกต่างกันไป จึงทำให้เกิดเป็นโคตรต่าง ๆ กัน เช่น สวางโคตร ปัจเจก
โคตร โภชิติวโคตร อิจฉันติกโคตร และอนินยโคตร เรียกว่าเป็นปัญจโคตรดังนี้

๑. สวางโคตร ตามทรรสนะของโยคจารถือว่าสัตว์ผู้มีสวางโคตรนั้นมีสวางพีชะ
อยู่ บรรลุได้เพียงอรหัตตภูมิ เป็นอย่างสูง

ขณินฝ่ายเถรวาทไม่ยอมรับ คุณเหมือนโยคจารจะเชื่อว่าสวางโคตรนั้นมีลักษณะ
อยู่แค่นี้ เพราะมีเพียงพีชะเดียว ความคิดเช่นนี้จึงคล้ายกับว่า เมื่อปวงสัตว์ถูกกำหนดไว้
อย่างใดก็จะไปได้เพียงเท่านั้น จะก้าวร่นำหน้าไปกว่านั้นไม่ได้เป็นอันขาด

๒. ปัจเจกโคตร สัตว์ผู้มีปัจเจกพีชะ โยคจารมีความเห็นว่า จะบรรลุได้แต่เพียง
ปัจเจกภูมิ

ทั้งสวางโคตรและปัจเจกโคตรนี้ โยคจารถือว่า จะละได้แต่กิเลสสวรรค์ แต่
ยังละธรรมารณะไม่ได้ กล่าวคือยังละกรรมูปาทานไม่ได้ จะละได้ก็เฉพาะแต่ -

อุปาทาน ๔

๓. สัตว์ผู้มีโพธิสัตว์พีชะ เรียกว่า โพธิสัตว์โคตร พวกนี้บรรลุดังโพธิสัตว์ภูมิ พุทฺธภูมิ ละไค้ทั้งกิเลสวาระและธรรมวาระ

๔. ฌนิยคโคตร สัตว์ผู้มีทั้งสาวกพีชะ ปัจเจกพีชะ โพธิสัตว์พีชะ อาจบรรลุดาวกภูมิ ปัจเจกภูมิ สัมมาสัมพุทฺธภูมิไค้สคแล้วแต่ปถิธธาณ

๕. อิจฉนคคโคตร สัตว์ผู้มีพีชะแห่งการบรรลุดริษณิทั้ง ๓ เพราะไม่มีอนาสวพีชะ อยู่เลย จึงไม้อาจละกิเลสวาระ ธรรมวาระไค้ บรรลุดไค้ก็แต่โลกิยสมบัตินิสิวรรค มนุษย์เป็นคณ จะบรรลุดอกคตฤภูมิไม้อได้เลย

เรื่องอิจฉนคคโคตรนี้เป็นเรื่องที่ยอการจชคแย้งคัวเอง ถ้าหากว่าอิจฉนคคโคตร นี้ไม่มีพีชะแห่งการบรรลุดริษณิทั้ง ๓ แล้ว พระโพธิสัตว์ของ เขาไม้อทำงานเหน้อยเปล้า หรือเพราะถึง อย่างไร สัตว์โลกพวกนี้ก็ไม่มีทางจะบรรลุดความหลุดพ้นไค้ ถ้าเป็นเช่นนี้ เมื่อไรพระโพธิสัตว์ของ ยอการจชค จึงจะบรรลุดความหลุดพ้นหรือเข้าถึงนิพพานไค้เสียที

๑. อุปาทาน ๔ : ความยึดถือทานแยกออกเป็น ๔ คือ

๑. กามูปาทาน : ความยึดถือกาม หมายถึงการยึดคคคในสิ่งที้นำไคร่น้าพอใจ

๒. ทิฏฐูปาทาน : ความยึดถือติฐิ หมายถึงยึดถือความเห็นทีผิดจากความเป็นจริง เพราะไค้ฉนไค้ฟังบ้าง ไค้คคคเอาบ้าง จัดเป็นพวกมัจฉาติฐิ

๓. สีสัพคูปาทาน : ความยึดถือศีลและวัคคคที่ผิดคยง อย่าง

๔. อคคตวาทูปาทาน : ยึดถือวาทะ ค้าทีกล้าวว่าเป็นคัว เป็นคณ หมายถึงการยึดถือวามีคัวคณหรือเป็นคัวคณ

ระดับความเป็นจริงตามทรรศนะของ โยคจาร

มติของโยคจารที่ถือว่าทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นอยู่กับจิต มีจิตเป็นแหล่ง เกิด ต้องประสมกับตรรกกันทางความคิดในแง่ความเป็นจริงของสิ่งภายนอก เพราะฉะนั้นโยคจารจึงต้องแก้ปัญหานี้โดยแยกแยะระดับของความจริงที่แตกต่างกันระหว่างสิ่งที่จริงและสิ่งที่ เป็นเพียงปรากฏการณ์ หรือแยกแยะความแตกต่างระหว่างปรมัตถะ (the real) และสมมติ (the appearance) เอาไว้

โยคจารมีมติว่า ทวิภาวะ (duality) ไม่ใช่ความจริงแท้ เป็นมายา ความจริงแท้ต้องไม่เป็นทวิภาวะ (non-duality)¹

จากมตินี้ทำให้เกิดปรมัตถส์ัจจะ และสมมติส์ัจจะ ซึ่งการเกิดขึ้นของปรมัตถส์ัจจะ ก็เนื่องมาจากการปฏิเสธสมมติส์ัจจะนั่นเอง แต่มติของโยคจารไม่ได้ปฏิเสธไม่ยอมรับสมมติส์ัจจะเสียเลย แต่ทว่าในปรากฏการณ์นั้นก็ยังมีความจริงอยู่

ในปรากฏการณ์ (phenomena) นั้นมีทั้งสิ่งที่ เป็นจริงและไม่เป็นจริง สมมติส์ัจจะจึงแยกออกเป็นสอง คือ ตัวนร และสิ่งที่ถูกร

เพราะฉะนั้น ถ้าจะพูดถึงการมีอยู่ (Existence) ตามทรรศนะของโยคจาร นั้นเราแบ่งได้เป็น ๒ ชั้น หรือ ๒ ระดับ คือ

๑. ชั้นปรมัตถ์ (Paramartha)

๒. ชั้นโลกียะ (Empirical existence) หรือสมมติ (samvrti)²

สำหรับชั้นโลกียะหรือสมมติส์ัจจะนั้นยังแบ่งได้เป็น ๒ สภาวะ คือ ปรัตันตระ และปรักลปิตะ

๑ AK. Chatterjee, The Yogācāra Idealism, p.146.

๒ Ibid., p.148.

ทั้ง ๓ สภาวะ คือ ภาวะที่เป็นโลกุตตระ ซึ่งเรียกว่า ปรินิพินนะ และภาวะโลเกียะทั้ง ๒ คือ ปริคตินตระ และปรักลปิทะ รวมเรียกว่า ทถุฎฐิไตรสภาวะ^๑ ซึ่งจะได้อธิบายต่อไป คือ

๑. ปรักลปิทะลักษณะ คือสภาวะที่หลงผิดยึดถือในสิ่งทั้งหลายว่ามีอยู่จริง เปรียบเหมือนเดินไปในที่มืดเหยียบถูกเชือกเข้าสำคัญว่างู ความสำคัญผิดคิดว่าเชือกเป็นงูนี้คือ ปรักลปิทะลักษณะ

เพราะฉะนั้น การมีอยู่ของสภาวะอันนั้นมันเกิดจากการที่จิตเราคิดไปเอง งามจริง ๆ นั้นหาไม่มี มันเป็นแค่เพียงจินตนาการ เท่านั้นเอง^๒

การมีอยู่ในระดับนี้จึงถือว่าเป็นมายา เป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่จริงหรือเป็นอภาวะ (non-existence) เพราะฉะนั้นมันย่อมมีสภาพเป็นสูญได้ เพราะโยคจารย์ถือว่า

อะไรก็ตามที่ไม่ได้เกิดจากสาเหตุ-
และภาวะทั้งหลาย สิ่งนั้นย่อมไม่มี
อยู่จริง^๓

ศูนย์วิทยทรรศนวิทยาการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๑ เสถียร โพธิ์นันทะ, ปรัชญามหายาน, หน้า ๑๒๕.

๒ A.K. Chatterjee, The Yogācāra Idealism, p.151.

"Its existence is only through this constructive imagination"

๓ Ibid., p.150. "whatever is not produced by causes and conditions is unreal."

๒. ปรัตนทรสภาวะ คือที่ต่าง ๆ ในอาลยวิญญานนั่นเอง เป็นจิตที่แสดงตัวเอง เป็นสิ่งต่าง ๆ ซึ่งไต่แกสิ่งชดธรรมนั่นเอง อันมี จิต เจตสิก รูป เป็นต้น

เราเรียกสภาวะนี้ว่า ปรัตนตระ เพราะว่ามันเกิดมาจากเหตุปัจจัย^๒ ไม่ใช่เกิดขึ้นลอย ๆ โดยไม่มีสาเหตุ

เพราะฉะนั้น ปรัตนทรสภาวะจึงมีอยู่อย่างแท้จริง ไม่ใช่เป็นมายา แต่การมีอยู่ของมันมีอยู่อย่างสังขต คือเกิดแล้วดับ ดับแล้ว เกิดสืบต่อเนื่องกันไปโดยอาศัยปัจจัยเกื้อหนุน

โยคจารย์ถือว่าปรกัลปิตลักษณะนั้น มีลักษณะเป็นมายา เพราะความเป็นจริงไม่มีเลย แต่ปรัตนทรสภาวะนั้นเป็นสิ่งที่อยู่จริง เพราะถ้าหากไม่มีปรัตนทรสภาวะก็จะไม่มีพื้นฐานอะไรที่จะให้เกิดปรกัลปิตลักษณะได้ เช่นการเห็นเชือกเป็นงูก็คงมีเชือกเป็นวัตถุรองรับสภาพหลงผิดวางนั้นอยู่ ถ้าไม่มีเชือกความเข้าใจผิดวางก็จะไม่เกิดขึ้น ควบเหตุผลนี้ จะเห็นว่าปรัตนทรสภาวะเป็นสิ่งที่อยู่จริง เพราะ

๑ A.K. Chatterjee, The Yogācāra Idealism, p.151.

๒ เสถียร โพธิ์นันทะ, ปรัชญามหายาน, หน้า ๑๒๓.

"เหตุปัจจัยหรือปัจจัย ๔ ของโยคจารย์ ไต่แก

๑. เหตุปัจจัย
๒. อันตรปัจจัย
๓. อารัมมณปัจจัย
๔. อธิปัตติปัจจัย

สิ่งที่เกิดจากจินตนาการนั้นเป็นสิ่งไม่จริง
แต่จิตมัน เป็นปฏิฐานของจินตนาการ
นั่นย่อมมีจริง นั่นคือ ประคันตระ *

เรื่องนี้ (ไตรสภาวะ) โยคจารกับมารยามิก มีข้อขัดแย้งกันอย่างรุนแรง
เพราะฝ่ายสยวาคาทิน หรือมารยามิกนั้นไม่ยอมรับปรคันตระและปริณิษันนะ ในฐานะที่มี
อยู่จริงโดยปรมาตม์ ฝ่ายสยวาคาทินถือว่าปรคันตระ และปริณิษันนะมีอยู่เพียงโลกียสมมติ
เท่านั้น โยคโลกตระแหวทั้งสองจักว่าเป็นสูญ

อาจารย์ภาววิเวกแห่งมารยามิก มีความเห็นว่า

อสังขตะแลสังขตะนั้นสูญ เพราะเหตุสังขตะ
เกิดจากเหตุปัจจัย สิ่งใดเกิดจากเหตุปัจจัย
สิ่งนั้นเป็นมายา ส่วนอสังขตะเล่าก็ไม่มี
การอุบัติขึ้นก็ชื่อว่าไม่มีอยู่จกหนวคเตา
เขากระต่ายและคอกฟ้า ๒

ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วยเลยที่มารยามิกกล่าวว่า สิ่งใดเกิดจากเหตุปัจจัย สิ่งนี้ย่อม
เป็นมายา เพราะการที่มารยามิกถือว่าปรคันตระไม่มีอยู่จริงนั้นมัน เป็นการลบล้างกฎแห่ง
กรรมของพระพุทธรองคที่เกี่ยว เพราะความจริงที่ปรากฏแก่เราคือ

* A.K. Chatterjee, The Yogācāra Idealism, p. 152.

"That which is imagined is unreal. But consciousness itself, the basis of that imagination, is real, and this is paratantra."

ถ้าปราศจากสภาวะที่แน่นอนในตัวของมันเอง
เช่น กุศลสภาวะ อกุศลสภาวะ ไซ้ความเห็น

นั้นนับ เป็นอจุเฉทิกฎิรี^๑ ๒

ตัวอย่างที่เห็นง่าย ๆ ในปรากฏการณ์ เช่น ปลูกถั่วก็ออกผล เป็นถั่ว ปลูกมะพร้าว
ก็ออกผล เป็นมะพร้าว แสดงว่ามันต้องมีสภาวะที่แน่นอน ถ้าหากไม่มีสภาวะที่แน่นอน
โลกที่เราอาศัยอยู่ทุกวันนี้คงจะวุ่นวายสับสนเต็มที เราจะทำอะไรสักอย่างก็คงจะทำอย่าง
เลือนลอย หรือไม่แน่ใจในผลที่จะเกิดขึ้น เช่น ปลูกมะพร้าวอาจจะกลายเป็นคนกล้วย
หรือปลูกถั่วอาจจะไค้งา หรือบางทีคนอาจจะคลอคลก เป็นลิงหรืออย่างอื่นที่ไม่ใช่คนก็ไม่ได้

ขอพิสดานเหล่านี้มันเห็นอย่างชัด ๆ ว่า ถั่วก็ต้องมีสภาวะที่แน่นอน คือความเป็น
ถั่วในตัวของมันเอง มะพร้าวก็มีสภาวะที่แน่นอน คือความเป็นมะพร้าวในตัวของมันเอง
และคนก็มีสภาวะที่แน่นอนคือความเป็นคน

เพราะฉะนั้น ความจริงของปรคันตระจึงต้องมีอยู่ไม่ใช่สูญหรือเป็นมายา แต่
เป็นการมีอยู่ชนิดที่ไม่คงทนของอาศัยปัจจุัยคำรงอยู่

จะเห็นไควา ตามทรรศนะของ โยคัจจาร ทุกอย่างในโลกล้วนเกิดจากจิตทั้งสิ้น
แม้แต่ความฝันซึ่ง เป็นสิ่งไร้ความจริง ยังต้องอาศัยจิตของผู้นั้นเป็นตัฏฐฐาน กลมายาทั้ง
หลายทั้งปรังก็เหมือนกันจะเกิดขึ้นลอย ๆ โดยไม่มีผู้แสดงก็ไม่ได้

นี่เป็นข้อไค้แย้งของ โยคัจจารคตมาธยามิก คือ ศนยควาทิน

๓. ปริณิษป็นสภาวะ เป็นความเข้าใจที่สมบูรณ์แท้จริง มีสภาพเป็นวิญญูณ
บริสุทธิ์ หรือสัมปชัญญูะบริสุทธิ์ (pure Consciousness)^๓ เป็นสภาพที่ปราศจาก -

๑ อจุเฉทิกฎิรี : ลัทธิที่ถั่ววาคสญู (Annihilationism)

๒ เสถียร โพธิ์นันทะ, ปริชญาตามหายาน, หน้า ๑๓๑.

๓ A. K. Chatterjee The Yogācāra Idealism, p. 152.

ทวิภาวะของ ผู้ และ สิ่งที่ถูก กล่าวคือ เมื่อปรัตนตรสภาวะ (the subjective) หลุดพ้นจากความหลงผิดของ ปรีกัปปิตลัคนะ (the constructed object) ว่ามีทวิภาวะ สภาวะที่หลุดพ้นแล้ว เรา เรียกว่า ปรีณิขปนินสภาวะ ๑

เพราะฉะนั้น ปรีณิขปนินสภาวะก็คือ พระนิรวาณ หรือ นิพพานนั่นเอง เป็นสภาพที่ไร้อุทกข์และโรกิลเลสทั้งปวง

จะเห็นว่า ปรีณิขปนินสภาวะ ก็คือ ปรัตนตรสภาวะ ที่ปราศจากความหลงผิดแล้วนั่นเอง มันจึงเป็นการยากที่เราจะกล่าวว่า ความจริงใน ปรัตนตรสภาวะ นั้นมีน้อยกว่า ปรีณิขปนินสภาวะ และเป็นการยากยิ่งที่จะบอกว่า ปรัตนตร และ ปรีณิขปนิน นั้นมีความเหมือนกัน และมีความแตกต่างกันอย่างไร เพราะ

โดยแก่นแท้แล้วทั้งสองสิ่งก็คือสิ่งเดียวกัน

ที่มันต่างกันก็เพราะความหลงผิดเท่านั้น ๒

ถ้าจะพูดอย่างง่าย ๆ แล้ว ปรีณิขปนินสภาวะก็คือ อสังขตธรรม ซึ่งไคแก่นิพพาน และสภาพธรรมคาของสังขตธรรมที่คง เป็นทุกข์ อนิจจัง อนตตา (เป็นทุกข์ ไม่คงทน และไม่มีตัวตน) ภายใต้นี้การมีอยู่ของ ปรัตนตร และ ปรีณิขปนิน นั้นจึงอาศัยกันอยู่ ไม่ใช่เป็นหนึ่งและไม่ใช่เป็นสอง เหมือนอนิจจังลักษณะ (คือ ปรัตนตรสภาวะ) กับอนิจจสภาวะ (ปรีณิขปนินสภาวะ)

เพราะฉะนั้น ตามทรรศนะของ โยคจารย์ จะเห็นว่า ปรัตนตรสภาวะ มีอยู่จริง ๆ ไม่ใช่ มายา แต่การมีอยู่ของมันนั้นมีอยู่อย่างไม่เที่ยง คือเกิดดับทุกขณะ ไม่มีตัวตน ส่วนนิพพาน ซึ่งเป็นสภาวะที่เที่ยงเท่านั้นก็มีอยู่จริง เป็นอารมณ์แห่งมรรคจิต ผลจิต

๑ A.K. Chatterjee, The Yogācāra Idealism, p.152 .

๒ Ibid.p. 153. "Essentially they are one. Their difference is because of an illusory infection."

ข้าพเจ้าเห็นควบคู่กับเหตุผลของโยคจารย์ เพราะว่าถ้าหากนิพพานสูญ เหมือน
คอกฟ้า หนวคเตา เขาละลายอย่างมาชยามิกแล้ว การละกิเลสก็เป็นโมฆะ เรา
จะคบว่าเพ็ญมรรคาวาณากันเพื่ออะไร และอีกประการหนึ่งถ้าหากนิพพานสูญถึงจะ
ไม่มีพระพุทธรเจ้าและพระสาวกในพุทธศาสนาแน่นอน

ที่ว่าปรัตนตระและปริณิษันนของอาศัยกันอยู่ ไม่ใช่เป็นหนึ่งและเป็นสองก็โดย
เหตุที่ว่า

สภาวะที่เป็นการณะแห่งปรัตนตระ คือ
ความเที่ยงที่จักไม่เที่ยง ความเที่ยงที่จัก
คงทน แต่ความเที่ยงที่ไรตัวตน
สัตว์ บุคคล ชื่อว่าภุกถตตาอัน

ครอบงำทั้งสังขตธรรม และอสังขตธรรม
(พระนิรวาณเที่ยงที่ไม่มีตัวตน เที่ยง
ที่ไม่เป็นทุกข์ และเที่ยงที่จักไม่วิปริต
แปรปรวน) ชื่อว่าปริณิษันนสภาวะ
ก็มีอยู่จริง มีอยู่อย่างไม่แปรผัน

เป็นสภาวะการณะอันแท้ของปรัตนตระ
ไม่เป็นหนึ่งแต่ก็ไม่เป็นสอง ทั้งนี้
เพราะหากเป็นหนึ่ง ปรัตนตระก็จัก
กลายเป็นอสังขตธรรมไป ที่ไม่เป็น
สองคือ อนิจจลักษณะจะแยกไปมี
อยู่ไกลไกลจากอนิจจสภาวะไม่ได้ ๑

ทฤษฎีไตรสภาวะของโยจจาร เมื่อเปรียบเทียบกับปรัชญา เวทานตะของ
สังกรจารย์จะเห็นว่ามึลักษณะคล้ายคลึงกัน เพราะ ปรัชญาเวทานตะของสังกรจารย์
ได้พูดถึงการมีอยู่ ๓ อย่าง หรือ ความจริง ๓ ชนิด (three truths)¹ คือ

๑. ปารมารถิยะ (pāramārtika)
๒. วยวาทริกะ (vyāvaharika)
๓. ประศิกาสิกะ (pratibhāsika)

ความจริงข้อแรกก็คือ ความจริงชั้นสูงสุดของ เวทานตะ คือ พรหมนั่นเอง

ปรัชญาเวทานตะยืนยันที่เกี่ยวกับว่า พรหมเป็นสิ่งแท้จริงเพียงอย่างเดียว การพูดว่า
พรหมเป็นสิ่งแท้จริงก็เท่ากับยืนยันว่ามัน เป็นสิ่งที่แตกต่างจากปรากฏการณ์ธรรมดาที่หึงปวง
เพราะปรากฏการณ์เป็นสิ่งที่อาศัยเหตุปัจจัยเกิดขึ้น แต่พรหมนั้นสามารถดำรงอยู่ได้โดย
สภาวะของตนเอง

เพราะฉะนั้น วยวาทริกะ และประศิกาสิกะ ซึ่งเป็นความจริงชั้นปรากฏการณ์
(phenominal truths)² จึงเป็นมายา (illusion)

ประศิกาสิกะเป็นภาพลวงตาธรรมดๆ ปรากฏเพียงชั่วคราวเท่านั้น เช่น เห็นเปลือก
หอยปรากฏเป็นแผ่นเงิน พอเราหยิบขึ้นมาดูใกล้ ๆ จะเห็นว่ามันเป็นเพียง เปลือกหอย
สภาพลวงตาให้เห็นเป็นเงินก็จะหายไป หรือเห็นน้ำในทะเลทราย พอเดินไปใกล้ ๆ
จึงรู้ว่ามันเป็นทรายเหล่านี้ เป็นกัน

๑ A.K. Chatterjee, The Yogācāra Idealism, p.149.

๒ Ibid.

ส่วนยาวหาริกะนั้นก็คือ ความเป็นมาของ โลก กล่าวคือ ในชั้นโลกียวิสัย เรา
จะมอง เห็นว่าโลกคือโลกอยู่ตลอดเวลา ตราบใดที่ความรู้ที่ถูกต้องว่าพรหมันเป็นสิ่ง
แท้จริง เพียงสิ่งเดียวยังไม่เกิดขึ้น

จะเห็นว่าปรัชญาเวทานตะและโยคอาจารย์ แห่งโลกแห่งปรากฏการณ์ออกเป็น
สอง* เหมือนกัน แต่มันต่างกันตรงที่ว่า

ปรัชญาอโศวตะเวทานตะ ถือว่าโลกเป็น
สิ่งไม่จริงแท้ สิ่งที่จริงแท้มีสิ่งเดียวคือ
พรหมัน โลกเป็นเพียงปรากฏการณ์ของ
พรหมัน โดยพรหมันปรากฏผ่านสื่อกลาง
คือมายา ทำให้เห็นเป็นโลกแห่งความหลากหลาย
หรือถ้าจะพูดอีกนัยหนึ่ง โลกก็คือผลิตภัณฑ์
ของมายา ภายอำนาจของมายาการปรากฏเป็น
โลกของพรหมัน จึงเกิดขึ้น ๒

ความจริงแท้ในปรัชญาเวทานตะมีเพียงหนึ่งเดียว คือ พรหมัน โลกเป็นเพียง
มายา เพราะฉะนั้นลักษณะปรัชญาของ เวทานตะจึง เป็นแบบเอกนิยม (Monism)
และอีกนัยหนึ่งก็จัดเป็นสัมบูรณ์นิยม (Absolutism)

แต่โยคจารย์ไม่ได้ถือว่าโลกเป็นมายาเหมือนเวทานตะ แต่โลกที่ปรากฏอยู่ตาม
ทรรศนะของโยคจารย์นั้นมันมีอยู่จริง ๆ คือ ปรกัตตรสภาวะ แต่การมีอยู่นั้นมันมีอยู่
อย่างสังขต คือ เกิดแล้วดับแล้ว เกิดสลับต่อกันเรื่อยไป โดยอาศัยปัจจัยเกิดหนุน ค้ำ
ที่กล่าวแล้ว

* A.K. Chatterjee, The Yogācāra Idealism, p.149.

๒ สุนทร ฌ รังษี ปรัชญาอินเดียน, ประวัติและลัทธิ, หน้า ๒๕๓.

เพราะฉะนั้น ความมีอยู่ของโลกตามทรรศนะของโยคจารนั้นไม่ใช่มาอย่าง
แน่นอน เพราะว่าโยคจารไม่เคยปฏิเสธโลกแห่งวัตถุ แต่สิ่งที่โยคจารต้องการ
จะบอกก็คือ โลกแห่งวัตถุนั้นเกิดมาจากพีชหรือพลังงานที่มีอยู่ในจิตเท่านั้นเอง

จิตนี้แหละคือมูลภาวะของโลกเป็นที่เกิดของสรรพสิ่ง ไม่ว่าจะเป็นปรัทปะลักษณะ
(object) ซึ่งโยคจารยอมรับว่าเป็นสญ หรือการยอมรับการมีอยู่จริงของปรคันตระ
(Subjective) และปรัทปะนั้นะ สิ่งเหล่านี้แหละที่ทำให้ปรัทปะโยคจารมีลักษณะเป็น
จิตนิยมเชิงอควิสัย (Subjective Idealism) และอีกนัยหนึ่งก็เป็นสัมบูรณ์นิยม
(Absolutism) ด้วย เพราะปรัทปะนั้นสภาวะซึ่ง เป็นแก่นแท้ของความจริง^๑ นั้นเป็น
สิ่งที่มีอยู่จริงอย่างสัมบูรณ์ (The Absolute)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ A.K. Chatterjee, The Yogācāra Idealism, p.156.